

Zástož ROH v bojoch o jednotnú a štátnu školu v CSR v rokoch 1945—1948

JAROSLAV ČERVINKA,
Úrad Predsedníctva
Slovenskej akadémie vied,
Bratislava

Dôležitým pomocníkom KSČ v jej zápase o dôsledné splnenie Košického vládneho programu, o vybudovanie a upevnenie ľudovej demokracie a o pokojný prechod od národnodemokratickej revolúcie k revolúcii socialistickej v rokoch 1945—1948 boli niektoré organizácie pracujúcich, predovšetkým ROH. Odbory, zjednotené v roku 1945 do najväčšej a najvplyvnejšej masovej organizácie, zohrali dôležitú úlohu pri uskutočňovaní prevratných politických, hospodárskych, kultúrnych a sociálnych zmien, ku ktorým došlo v živote spoločnosti.

Významným miestom zápasu pokrokových síl vedených komunistami s buržoáznou reakciou bola oblasť školstva. Pokrokovým silám išlo pritom v duchu Košického vládneho programu o demokratizáciu školského systému, o vybudovanie štátnej, laickej, bezplatnej a sociálne spravodlivej jednotnej školy. Dôležitý zástož v tomto zápase o charakter školstva malo ROH.

Učítelia, profesori a ostatní školskí pracovníci v predmníchovskej republike boli roztriešteni do viacerých odborových organizácií. V súvislosti s vytváraním jednotných, pokrokovu orientovaných odborov v prvých dňoch po oslobodení Československa Sovietskou armádou vznikla v Prahe Ústredná odborová rada učiteľská. Jej organizátori boli aktívnymi účastníkmi založenia ilegálnej Ústrednej rady odborov a už predtým pripravili plány na vytvorenie demokratického školského systému v oslobodenej republike. Bezprostredne po oslobodení vydáva Ústredná rada učiteľská prevolanie „Učiteľstvu škôl všetkých stupňov“, ktoré podpísal predseda L. Koubek a jednatel' A. Šelder; o výstavbe novej školskej sústavy sa hovorí, že sa uskutoční „s pomocí vedecky ověřovaných metod jednotnou školou, jež umožní každému člověku podle svých schopností zařadit se do onoho oboru lidské práce, kde by se nejlépe uplatnil a v níž by zároveň našel osobní uspokojení“. ¹⁾ O zainteresovanosti odborovej organizácie na vytvorení jednotnej a štátnej školy svedčí okrem iného aj to, že bezprostredne po oslobodení vydala — aj keď poplatný predvojnovým predstavám — návrh základného školského zákona, obsahujúci

princip jednotnej školy.²⁾ Dôležitú úlohu v zápase o školstvo zohrala tesná spolupráca odborov s Ministerstvom školstva a osvety. Už niekoľko dní po oslobodení navštívili zástupcovia ÚRO ministerstvo. Na slávnostnom zhromaždení za prítomnosti ministra prof. Dr. Z. Nejedlého tlmočili vrelý pomer ÚRO k školstvu a osvete, privítali Z. Nejedlého vo funkcii, vyhlásili, že odbory sú pripravené slúžiť veľkým úlohám duchovnej obrody kultúrneho života, a ponúkli spoluprácu pri budovaní pokrokového školstva v oslobodenej republike.³⁾

Od mája 1945 začína výstavba novej, jednotnej odborovej organizácie pracovníkov školstva a kultúry, ktorá tvorila osobitný zväz v rámci ROH. Základnou jednotkou novej organizácie boli odborové rady učiteľské, ktoré organizačne a pracovne združovali všetky záujmové odbory školských pracovníkov. Prvými úlohami týchto odborových rád bolo urýchlené otvorenie škôl, očista učiteľských a profesorských zborov, započatie vyučovania v novom duchu a združenie odborov, školských úradov a národných výborov k sústredenej práci pri budovaní novej školy.

Jednou z prvých veľkých akcií zorganizovaných novou odborovou organizáciou pre získanie širokých mas učiteľstva do mobilizácie k prebojovaniu novej školy bolo zhromaždenie všetkých kategórií učiteľov a profesorov z Prahy a okolia 11. júna 1945, pripravené okresnou odborovou radou učiteľskou, na ktorom mal hlavný prejav o jednotnej a štátnej škole minister Z. Nejedlý.⁴⁾

Ďalšou, ešte významnejšou akciou bol manifestačný zjazd českého učiteľstva v dňoch 14.—15. júla 1945. Zjazdu zvolaného Ústrednou odborovou radou učiteľskou sa zúčastnilo viac ako tisíc delegátov, ktorí zastupovali 60 000 odborovo organizovaných členov ROH zo škôl všetkých stupňov z Čiech a Moravy, ďalej boli prítomní zástupcovia slovenského učiteľstva ako aj všetkých slovanských národov. Zjazd sa konal v znamení hesla „Jednotnou školou k jednote národa“. Bolo to prvýkrát, keď učiteľská odborová organizácia ako súčasť jednotných odborov vystúpila so svojimi požiadavkami. V tomto zmysle hovoril na zjazde L. Koubek. Charakter rokovania bol určený prejavom ministra Z. Nejedlého, ktorý znovu zdôraznil nutnosť novej kultúrno-politickej orientácie ľudovodemokratickej republiky a okrem iného povedal, že „myšlienka jednotné školy není nová...; nová škola musí být nástrojem pokud možno největšího vzdělání širokých mas... základem výstavby lidového sjednoceného školství bude zákon o postátnění veškerého školství...“⁵⁾

Odborová učiteľská organizácia sa začala po oslobodení budovať aj na Slovensku, no podmienky pre jej rozvoj boli zložitejšie ako v Čechách a na Morave. Bolo to v dôsledku ťažkej hospodárskej situácie v tejto časti republiky a izolácie jednotlivých oblastí, spôsobenej vojnovými udalosťami. Nová organizácia sa budovala s pomerne malými tradíciami, s malým počtom skúsených funkcionárov a pri veľkej roztratenosti učiteľov v malých skupinách, danej povahou siete škôl. O problémoch vznikajúcich pri včleňovaní inteligencie do jednotných odborov hovoril na celoslovenskej konferencii usporiadanej Ústredím odborových zväzov Slovenska v dňoch 13.—14. októbra 1945 v Martine predseda ÚRO A. Zápotocký: „Naša slovenská pracujúca intelligen-

cia je politicky organizovaná v Demokratickej strane. Upozorňujeme však, že odborové patrí pracujúca inteligencia do jednotných odborov“. ⁶⁾

Ihneď po oslobodení východného Slovenska vytvorili v Košiciach Zväz profesorov a učiteľov na Slovensku. S ohľadom na to, že sa od leta začali vytvárať v rámci ROH odborové zväzy podľa základných oblastí hospodárskeho a kultúrneho života spoločnosti, prebudovali tento zväz na základe dohody medzi zástupcami všetkých zložiek pracovníkov školstva a kultúry na Zväz školských a kultúrnych pracovníkov. Ustanovujúce valné zhromaždenie nového zväzu sa zišlo za účasti povereníka školstva a osvety L. Novomeského 20. augusta 1945 v Bratislave. Vytvorili na ňom okresný výbor novej organizácie, ktorý dočasne prevzal aj funkciu ústredného vedenia. Predsedom novej odborovej organizácie sa stal RNDr. K. Stráňai. Výbor organizácie započal s prácami pre založenie skupín v okresoch a mestách tak, aby neskôr mohlo vzniknúť nové definitívne a celoslovenské vedenie.

Od jesene 1945 sa plne rozvinula organizačná výstavba ROH v oblasti školstva v celom štáte. Ústrednú odborovú radu učiteľskú, ktorá bola dočasnou formou zjednoteného odborového hnutia školských a kultúrnych pracovníkov v Čechách a na Morave, poverila ÚRO zvoliť zástupcov záujmových odborových zložiek z oblasti školstva a kultúry a vytvoriť Ústredný výbor zamestnancov školskej a kultúrnej služby, zložený z predstaviteľov odborovo organizovaných učiteľov, profesorov, pracovníkov Ministerstva školstva a osvety a Ministerstva informácií, divadelných hercov, spisovateľov, výtvarníkov, rozhlasových a filmových pracovníkov, hudobníkov z povolania a artistov; prípravný výbor pod vedením L. Koubka sa zišiel 19. septembra 1945.⁷⁾ Súčasne v septembri 1945 započalo vydávať vydavateľstvo „Práce“, tlačové, nakladateľské a kníhkupecké podniky ROH, raz mesačne kultúrnopolitický a odborový časopis pre školské otázky „Nová škola“. Časopis spoločný pre učiteľov škôl všetkých stupňov a druhov mal dve úlohy — informovať členstvo o odborových problémoch a súčasne byť pedagogickým časopisom.

Dňa 10. novembra 1945 sa uskutočnila v Prahe pracovná konferencia Ústrednej odborovej rady učiteľskej s delegátmi všetkých okresov z Čiech a Moravy, na ktorej sa v rezolúcii vyjadrili aj k postaveniu učiteľstva v rámci ROH: „Veškeré učitelstvo stojí neúchylně na půdě jednotného Revolučního odborového hnutí a šíří spontánně tuto myšlenku v šedesátitisícové organizaci svého členstva i ve veřejnosti.“⁸⁾

V súvislosti s vytvorením Zväzu zamestnancov školskej a kultúrnej služby a s dekrétom prezidenta republiky č. 105/45 Zb. o závodných radách došlo k významnej zmene v štruktúre odborovej organizácie. Dovtedy existovali miestne odborové rady učiteľské, okresné odborové rady učiteľské, odborové rady učiteľské jednotlivých záujmových odborov, zemské odborové rady učiteľské a Ústredná odborová rada učiteľská, ktoré plnili funciu odborovej organizácie i funkciu zamestnaneckej rady. Rozhodnutím príslušných odborových orgánov ukončili odborové rady učiteľské svoju činnosť a miesto nich vznikli výbory zamestnancov školskej a kultúrnej služby (miestne, okresné, krajské a ústredný výbor) a zamestnanecké rady (výbory zamestnaneckých rád) podľa dekrétu prezidenta republiky č. 105/45 Zb.⁹⁾

Už od letných mesiacov 1945 sa uskutočnil rad akcií, ktorými sa jednotné odbory zapojili do zápasu za vytvorenie jednotnej a štátnej školy. Tieto akcie boli organizované vedením odborového zväzu, no niektoré prebiehali spon-tánne v jednotlivých mestách a okresoch ako výraz odhodlania nižších odborových zložiek a pokrokových učiteľov vybudovať nový systém výchovy. Z mnohých podujatí tohto charakteru by bolo možno uviesť zhromaždenie cca 200 učiteľov z Podkrušnohoria 17. júla 1945 v Duchcove, na ktorom zdôraznili potrebu jednotnej školy druhého stupňa a žiadali poštátnenie všetkého školstva.¹⁰⁾ Rovnako na krajskom zjazde učiteľov v Liberci 25. júla 1945 za prítomnosti ministrov Z. Nejedlého a V. Kopeckého žiadali účastníci v rezolúcii uzákonenie jednotnej školy.¹¹⁾ Na Kladne sa podľa správy Okresnej odborovej rady učiteľskej, ONV a koordinačného výboru troch socialistických strán vyslovilo všetko učiteľstvo, profesorské zbory, miestne národné výbory a verejnosť rozhodne pre jednotnú školu a žiadali, aby bol vydaný dekrét prezidenta republiky o zriadení sústavy jednotnej školy na celom území Československa.¹²⁾ Na základe výzvy Okresnej odborovej rady učiteľskej v Písku pripravili miestne národné výbory v Písku a Miroviciach 2. septembra 1945 verejné schôdze rodičov organizované pod heslom „Jednotná škola — jednotný národ“. Výsledkom tejto akcie bolo otvorenie spoločných prvých tried strednej a meštianskej školy, tzv. prvej triedy jednotnej školy v Písku (3 triedy) a v Miroviciach (1 trieda).¹³⁾ V niektorých mestách uskutočnili odborové organizácie s ďalšími zložkami prednášky, v ktorých vysvetľovali zásady novej školskej politiky. Tak napr. Okresná odborová rada učiteľská a osvetové komisie ONV a MNV vo vtedajšom Zlíne usporiadali pre rodičov a ďalších záujemcov o výchovu mládeže cyklus prednášok, v ktorom odznali okrem iného aj prednášky o jednotnej škole a o poštátnení školstva. Po ich vypočutí sa uznieslo početné zhromaždenie na rezolúcii, v ktorej vyslovilo súhlas s navrhovaným zriadením jednotnej školy a súčasne žiadalo urýchlené poštátnenie všetkého školstva.¹⁴⁾

Koncom októbra 1945 navštívili predstavitelia Ústrednej odborovej rady učiteľskej (Koubek, Čermáková, Dyk, Šelder, Trajer, Tvrdek, dr. Váňa a Zajíc) predsedu vlády Z. Fierlingera, jeho námestníkov K. Gottwalda a J. Davida a ministrov Z. Nejedlého, V. Kopeckého, B. Laušmana a F. Hálu, aby ich informovali o najnaliehavejších požiadavkách učiteľstva, na prvom mieste o poštátnení školstva; delegácia zdôraznila, že rozličné požiadavky nevytýčili odbory bezprostredne po oslobodení, lebo si plne uvedomovali zaneprázdnenosť vlády problémami hospodárskeho charakteru.¹⁵⁾ Delegáciu ubezpečili, že vláda prikróčí postupne k riešeniu jednotlivých požiadaviek, no pokiaľ sa týka poštátnenia školstva, oznámili delegácii, že Čs. strana lidová tento problém zatiaľ nechce riešiť, že teda nie je možno v tejto veci voliť formu dekrétu prezidenta republiky a že sa o poštátnení bude asi jednať až v parlamente.¹⁶⁾ Odmietavé stanovisko Čs. strany lidovej k požiadavku výhradne štátnej školy nemohlo prirodzene nič zmeniť na zásadnom stanovisku ROH k tejto otázke. Preto na pracovnej konferencii Ústrednej odborovej rady učiteľskej 10. novembra 1945 žiadali v rezolúcii, „aby po zostátnení průmyslu, peněžnictví a filmu usilovala ÚRO i o postátnění školství a učitelstva.“¹⁷⁾

Významné miesto vo výstavbe ROH mala I. všeodborová konferencia v dňoch 11. – 13. januára 1946, na ktorej sa prvýkrát v histórii zišlo spolu na tisíc delegátov robotníkov, verejných i súkromných zamestnancov, úradníkov a inteligencie, stúpcov rozličných politických strán, Česi, Slováci i príslušníci národností žijúcich v Československu, ktorí zastupovali 1 1/2 milióna členov ROH. Konferencia potvrdila správnosť politiky ÚRO v povojnovom období a schválila návrh smerníc ďalšej činnosti zjednotených odborov. V diskusii na I. všeodborovej konferencii vystúpil aj L. Koubek, ktorý vyjadril súhlas s hlavným programovým prejavom A. Zápotockého i s organizačnou štruktúrou odborov a žiadal o pomoc v boji za jednotnú štátnu školu.¹⁸⁾ V duchu nových zásad organizačnej štruktúry ROH bol uznesením ÚRO z 30. januára 1946 rozdelený Ústredný výbor zamestnancov školskej a kultúrnej služby na Ústredný výbor zamestnancov školstva a osvetu a na Ústredný výbor zamestnancov umeleckej a kultúrnej služby.¹⁹⁾

Postupne – aj keď nie tak rýchlo ako v Čechách – sa rozvíjali zjednotené odbory aj na Slovensku. K 31. decembru 1945 bolo v Zväze školských a kultúrnych zamestnancov, ktorý podliehal Ústrediu odborových zväzov Slovenska, organizovaných 3172 mužov a 1828 žien (celkový počet členov ROH na Slovensku bol 204 204 členov).²⁰⁾ Do jari 1946 postúpila výstavba novej odborovej organizácie natoľko, že zväz mohol zvolať valné zhromaždenie delegátov z celého Slovenska. Uskutočnilo sa 31. marca 1946 v Žiline za účasti 67 delegátov z 23 okresov. Na tomto zhromaždení sa prvýkrát v histórii odborového hnutia na Slovensku zišli spoločne zástupcovia učiteľov, zriadencov, stredoškolských i vysokoškolských profesorov a vedeckých pracovníkov. V schválenej rezolúcii sa k otázke štátnej a jednotnej školy hovorí: „Plne oceňujeme nariadenie SNR, ktorým bolo školstvo na Slovensku poštátnené, hlásime sa s pocitom zodpovednosti k dôslednému uskutočneniu tohto pre náš ľud tak ďalekosiahleho významného kroku... musí sa sprístupniť vzdelanie najširším vrstvám ľudu. Iba ľud uvedomelý a vyspelý môže byť uskutočňovateľom zásad vlády ľudovodemokratickej. Sme presvedčení, že snahy našich predstaviteľov školskej správy za realizovanie jednotnej školy sú prvým krokom v tomto smere.“²¹⁾ Predsedom Zväzu školských a kultúrnych pracovníkov na Slovensku zvolili RNDr. K. Stráňaia.

V dňoch 19. – 22. apríla 1946 sa uskutočnil v Prahe I. všeodborový zjazd, ktorý dovŕšil zjednotenie pracujúcich spojením dvoch dosiaľ samostatných odborových ústrední v Čechách (ÚRO) a na Slovensku (Ústredie odborových zväzov Slovenska), ukončil prvú etapu bojov ROH za výstavbu ľudovodemokratickej republiky a vytýčil ďalšie úlohy odborov v politickej, hospodárskej, kultúrnej a sociálnej oblasti života spoločnosti. V diskusii na zjazde prehovoril aj L. Koubek, predseda Zväzu zamestnancov školstva a osvetu. Okrem iného upozornil na to, že školský systém v Československu pochádza ešte z roku 1869 a že je preto potrebný nový základný školský zákon, osnova ktorého je práve v medziministerskom pripomienkovom pokračovaní.²²⁾ V politickej rezolúcii schválenej na zjazde sa výrazne podčiarkol význam zriadenia jednotnej a štátnej školy: „Stavíce sa za pokrokové tendence v kultúrnom živote, žiadame, aby se základem národní výchovy stala státní jednotná škola, stavíme

se za vysokoškolské vzdelání učitelstva a materiální zabezpečení studentů, vysokoškoláků, učitelů, profesorů a celé naší pracující inteligence“.²³⁾ Všeodborový zjazd schválil aj novú štruktúru odborových zväzov; na základe tohto uznesenia sa ustálil názov učiteľskej odborevej organizácie na Zväz zamestnancov školstva a osvety.²⁴⁾

Po I. všeodborovom zjazde získali pokrokové sily usilujúce o jednotnú a štátnu školu významného pomocníka. Zväz zamestnancov školstva a osvety začal v júni 1946 ako štvrtý v poradí z celkového počtu 22 odborových zväzov sústredených v ROH vydávať vlastný odborový časopis „Školství a osvěta“.²⁵⁾ Časopis riadený B. Kujalom, členom predstavenstva ÚRO, vychádzal dvakrát mesačne a vytýčil si za úlohu ideovo viesť členov ROH a oboznamovať ich s politikou ROH, ktoré usiluje o vybudovanie socialistického spoločenského poriadku.

Na jar 1946 vyvrcholila prvá etapa zápasu o jednotnú a štátnu školu. Ministerstvo školstva a osvety rozoslalo k pripomienkovému pokračovaniu osnovu základného školského zákona. Ústredná rada odborov zaujala k návrhu jednotnoznačné stanovisko: „V dnešní době považujeme nejen za správné, nýbrž i za nezbytně nutné postátnění veškerého školství, protože jedině státní jednotná správa a dozor nad výchovou mládeže může zajistiti její provádění tak, jak to veřejný život potřebuje, může produkovati mládež vybavenou potřebnými znalostmi pro život tak, jak to bude v souhlasu a úzké spolupráci s řízením státního hospodářství“.²⁶⁾

Zákon o jednotnej a štátnej škole nebol do parlamentných volieb 26. mája 1946 v dôsledku oddiaľovacej taktiky pravicových politických strán prerokovaný a zápas o jeho schválenie prešiel do druhej, zložitejšej etapy. Zložitost spočívala predovšetkým v tom, že miesto Z. Nejedlého sa stal začiatkom júla 1946 ministrom školstva a osvety reakčný predstaviteľ Čs. národno-socialistickej strany prof. J. Stránský. Revolučné odborové hnutie, verné svojim socialistickým zásadám, preto zintenzívnilo boj za vytvorenie modernej, pokrokovej školskej sústavy v Československu. V tomto boji využívalo a kombinovalo rozličné metódy. Osobitne významné bolo to, že do zápasu o školstvo sa zainteresoval aj najvyšší odborový orgán — Ústredná rada odborov.

Bezprostredne po nástupe nového ministra do funkcie ozvali sa znovu dôrazné hlasy učiteľov-členov ROH, volajúce po uzákonení jednotnej a štátnej školy. Tak napr. na prázdninovej dvojtzádnovej konferencii usporiadanej Zväzom zamestnancov školstva a osvety za súčinnosti Ministerstva školstva a osvety v júli 1946 v Rožnove pod Radhoštěm, ktorej sa zúčastnilo do 300 účastníkov, schválili v závere rezolúciu, v ktorej žiadali, „aby podle Košického vládního programu bylo školství zdemokratisováno a zlidováno a za tím účelem aby byl urychleně vydán základní školský zákon, který vybuduje naši státní a jednotnou školu a poskytne tak každému občanu stejnou příležitost k dosažení co nejvyššího vzdělání. V základním školském zákonu mají být udrženy a zajištěny zásady jednotné školy“.²⁷⁾ Aj na prázdninovej konferencii usporiadanej Zväzom zamestnancov školstva a osvety za súčinnosti Ministerstva školstva a osvety v auguste 1946 v Třebotove schválili účastníci rezolúciu, v ktorej žiadali „postátnění všeho československého školství, uzákonění jed-

notné školy do konce školského roku 1946/47, a to tak, aby druhý stupeň jednotných škôl byl nediferencován“.²⁸⁾

Od jesene 1946 sa zintenzívňuje úsilie ROH za uzákonenie jednotnej a štátnej školy. Dňa 30. augusta 1946 navštívila desaťčlenná delegácia odborovej organizácie vedená L. Koubkom nového ministra a rokovala s ním predovšetkým o ďalších prácach na návrhu základného školského zákona.²⁹⁾ Ačkoľvek Stránský ubezpečil delegáciu, že si želá úzku a trvalú spoluprácu s odborovou organizáciou, jeho činy sa zásadne rozchádzali so slovami. Svedčí o tom záznam z rokovania predsedníctva Ústredného výboru Zväzu zamestnancov školstva a osvety 9. októbra 1946, na ktorom jeho predseda L. Koubek konštatoval, že ministrovo stanovisko (k otázke spolupráce úradu s odbormi — J. Č.) je celkom k tejto veci nepříznivé, neboť podle jeho názoru není dána žádná norma, jež by tuto spolupráci umožňovala“.³⁰⁾

Despekt J. Stránského k odborom sa prejavil už pri jeho prvom verejnom vystúpení vo funkcii ministra 23. septembra 1946 v pražskej Lucerne. Na tomto zhromaždení, zvolanom Okresným výborom Zväzu zamestnancov školstva a osvety, na ktorom sa zúčastnili aj mimopražskí učitelia, sa nesplnilo všeobecné očakávanie, že minister predniesie konkrétny kultúrny a školský program a vyjadrí stanovisko k aktuálnym školským otázkam. Sľúbil len, že o závažných otázkach rezortu prehovorí v Ústavodarnom národnom zhromaždení, lebo pokladá za správne najprv informovať ústavne povolané fórum.³¹⁾ Uvedené vyjadrenie a celkový vzťah ministra Stránského k ROH, ktoré znekludnili odborových funkcionárov, vyvolali vyhlásenie Ústredného výboru Zväzu zamestnancov školstva a osvety zo 4. októbra 1946, v ktorom sa okrem iného uvádza: „Žádáme ministerstvo školství a osvěty, aby ve spolupráci s odborovou organizací urychlilo potřebné práce k podání základního školského zákona, který by byl vypracován ve spolupráci s odborovou organizací.“³²⁾

Minister Stránský stiahol na jeseň 1946 návrh školského zákona z vlády na ministerstvo na prepracovanie a rokovania o jeho príprave v komisiách odborníkov znovu započali.³³⁾ Tieto diskusie neobišli ani orgány ROH, najmä záujmové odbory učiteľov jednotlivých stupňov škôl. Odlišné názory na diferenciáciu na druhom stupni sa prejavili u predstaviteľov záujmového odboru učiteľov meštianskych škôl a záujmového odboru profesorov stredných škôl.

Na prieťahy s prípravou školského zákona reagovali zástupcovia miestnych skupín Zväzu zamestnancov školstva a osvety z Čiech na zhromaždení 12. decembra 1946 v Prahe a zástupcovia miestnych skupín odborového zväzu z Moravy na zhromaždení v Brne 18. decembra 1946 tým, že žiadali urýchléné schválenie základného školského zákona s jednotnou štátnou školou, nevetvenou na druhom stupni.³⁴⁾ Aj v rezolúcii schválenej na plenárnej schôdzi ÚRO v dňoch 13. — 14. decembra 1946, obsahujúcej 24 opatrení sociálno-politického a kultúrneho charakteru, ktoré majú byť urýchléné uskutočnené, sa žiada, aby bola „projednána a schválena osnova základního školského zákona, jímž bude zavedena jednotná státní lidově demokratická škola“.³⁵⁾ ROH spájalo v úsilí o vydanie zákona tlak najvyšších odborových orgánov s rezolúciami nižších odborových zložiek. V priebehu jesenných a zimných mesiacov žiadali viaceré učiteľské zhromaždenia urýchléné uzákoniť štátnu a jednotnú školu, ako napr.

učitelia okresov Frýdek-Místek, Boskovice, okresný výbor Zväzu zamestnancov školstva a osvetu v Bílovci v Sliezsku, v Mělníku, valné zhromaždenie ZZŠO v Komárne a v Rožňave, okresný výbor ZZŠO Veľká Bratislava, valné zhromaždenie ZZŠO vo Zvolene, Považskej Bystrici, Prešove, členovia ZZŠO v Sabinove a ďalší.³⁶⁾ Požiadavka uzákonenia jednotnej školy sa neozývala iba na zhromaždeniach odborovo organizovaných učiteľov, ale aj inde; tak napr. na konferencii kultúrnych referentov ROH zo závodov brnenského kraja 26. januára 1947 v Brne viac ako 700 prítomných schválilo rezolúciu, v ktorej na prvom mieste žiadali jednotnú školu.³⁷⁾ Prieťahy s prípravou návrhu základného školského zákona kritizoval na zasadnutí kultúrneho výboru Ústavodarného národného zhromaždenia 19. februára 1947 aj predseda ZZŠO poslanec L. Koubek.³⁸⁾

Problémom jednotnej a štátnej školy sa zapodievalo znovu plenárne zasadnutie Ústredného výboru Zväzu zamestnancov školstva a osvetu v dňoch 6.—7. marca 1947 v Prahe, na ktorom schválili rezolúciu: „Základní školský zákon buď urychleně podán a projednán v ÚNS, aby do 1. září 1947, kdy má vejíti v platnost, mohly být zdolány všechny přípravné práce. Ústřední výbor SZŠO navrhuje trvat v základním školském zákoně na těchto zásadách: školy zřizuje toliko stát, jednotná škola II. stupně buď nevětvená . . . dále prohlašuje, že trvá na zestátnění všech církevních škol . . .“³⁹⁾. Súčasne sa ÚV ZZŠO uzniesol, že usporiada koncom marca 1947, pri príležitosti narodenín J. A. Komenského, na podporu urýchleného schválenia školského zákona, ktorého návrh práve vtedy rozoslali z Ministerstva školstva a osvetu na pripomienkové pokračovanie, akciu „Týždeň štátnej jednotnej školy“. Jej účelom bolo popularizovať zásady školského zákona medzi školskými a osvetovými pracovníkmi i medzi širokou verejnosťou a dosiahnuť toho, aby vstúpil do účinnosti od počiatku školského roku 1947/48. Funkcionári ROH mali na verejných zhromaždeniach, rodičovských združeniach, v závodoch, na zasadnutiach ONV a MNV i v tlači vysvetľovať význam pripravovaného zákona. Rezolúcie z týchto zhromaždení sa mali zasielať predsedníctvu vlády, Ministerstvu školstva a osvetu i Ústrednému výboru odborového zväzu. Občania v nich mali zaujať stanovisko najmä k poštátneniu školstva, k jednotnej škole II. stupňa, k vecnému nákladu na školstvo, k prestupu žiakov na školy III. stupňa, k dochádzke do materskej školy a k vyučovaniu ruského jazyka na ľudových školách. „Týždeň štátnej jednotnej školy“ bol jednou z najvýznamnejších akcií zorganizovaných na podporu demokratizácie školskej sústavy. Na príslušné orgány došlo veľké množstvo rezolúcií, ktoré v drvivej väčšine žiadali urýchlené zriadenie jednotnej a štátnej školy. V Prahe sa uskutočnilo veľké zhromaždenie, ktorého sa zúčastnili ministri Z. Nejedlý a J. Stránský, rektor Univerzity Karlovej prof. Dr. B. Bydžovský a predseda ZZŠO L. Koubek. Jeho účastníci schválili rezolúciu, kde je uvedené: „Trváme na požiadavku postátnění všeho školství. Žádáme, aby v základním školském zákoně byla zachována zásada, že škola II. stupně je jednotná, organizačně samostatná, povinná pro všechno žactvo do 15 let, aby tak byl všem našim dětem zajištěn stejný přístup ke vzdělání“. ⁴⁰⁾ Aj v rade miest na vidieku došlo v tomto období k veľkým zhromaždeniam, ktoré prijímali rezolúcie za jednotnú a štátnu školu. Jednoho

z najväších, organizovaného ROH v divadle v Písku, sa zúčastnilo 800 obyvateľov.⁴¹⁾

Nedôslednosť v riešení návrhu organizácie školy II. stupňa v novom návrhu základného školského zákona ministra Stránského posmelila odporcov jednotnej nediferencovanej školy II. stupňa najmä medzi stredoškolskými profesormi v Čechách a na Morave. Ich stanovisko sa prejavilo aj v postoji funkcionárov záujmového odboru profesorov stredných škôl odborového zväzu. Dňa 19. marca 1947 prijal deputáciu tohto odboru (J. Lomský, Dr. V. Melichar, Dr. R. Schams a R. Skřeček) prezident republiky Dr. E. Beneš a rokoval s ňou o pripravovanom zákone. Výbor záujmového odboru sa po návrate delegácie od prezidenta rozhodol navrhnúť – varujúc pred prekotnosťou –, aby zákon vstúpil do účinnosti len od 1. septembra 1948, a vyhlásil, že je sice za jednotnú školu, ale diferencovanú podľa schopností detí.⁴²⁾ Súčasne sa objavil na verejnosti osemstránkový leták obsahujúci stanovisko odboru profesorov stredných škôl odborového zväzu k školskej reforme. V máji 1947 vyšlo po štvorročnej prestávke trojčíslo časopisu „Střední škola“, vydané záujmovým odborom profesorov stredných škôl pri Zväze zamestnancov školstva a osvetu. Najobsiahlejší článok tohto trojčísla je úvaha hlavného a zodpovedného redaktora časopisu J. Lomského „Škola jednotná a škola střední“, v ktorej autor na 47 stránkach argumentuje proti jednotnej škole. Boli to rozličné formy, ktoré niektorí stredoškolskí profesori začali na jar 1947 rozvíjať proti jednotnej škole. Pretože funkcionári záujmového odboru profesorov stredných škôl tlmočili prezidentovi iba vlastné stanovisko k pripravovanému zákonu a pretože vykonali audienciu bez vedomia a súhlasu funkcionárov odborového zväzu, bolo na zasadnutí jeho predsedníctva 28. marca 1947 jednomyselne uznesené, že jednotlivé záujmové odbory budú v budúcnosti rokovať v zásadných otázkach s úradnými činiteľmi len so súhlasom predsedníctva; súčasne bolo uznesené, aby zväz v rámci „Týždňa štátnej jednotnej školy“ požiadal prezidenta o prijatie oficiálnej delegácie zväzu.⁴³⁾ Stanovisko ROH k základnému školskému zákonu tlmočila prezidentovi delegácia odborového zväzu 25. apríla 1947 (v delegácii boli L. Koubek, Dr. K. Stráňai, J. P. Blažek, M. Červená, Ing. A. Langr, A. Pechouš, R. Skřeček, J. Umlášek a prof. Dr. M. Valouch).⁴⁴⁾

V priebehu vyostreného zápasu o uzákonenie jednotnej a štátnej školy na jar 1947 zaujali k návrhu základného školského zákona zásadné stanovisko aj najvyššie orgány ROH. Plenárna schôdza ÚRO v dňoch 3.–4. apríla 1947 schválila rezolúciu: „Žádáme o urychlené vydání školského zákona, který má být základem výstavby lidovědemokratického školství a zaručit všem občanům republiky rovné právo na vzdělání tím, že stanoví, aby ve škole druhého stupně bylo naší mládeži poskytováno jednotné vzdělání bez ohledu na sociální postavení rodičů.“⁴⁵⁾ Na zasadnutí predstavenstva ÚRO dňa 9. mája 1947 upozornil B. Kujal na to, že v najbližších dňoch má dojsť vo vláde k prerokovaniu základného školského zákona, a súčasne na to, že podľa doterajších výsledkov rokovania je vážne ohrozená zásada poštátnenia. Žiadal, aby predstavenstvo ÚRO poverilo svojho predsedu A. Zápotockého žiadať na vláde urychlené prerokovanie školského zákona tak, aby vstúpil do účinnosti od

1. septembra 1947 a aby v ňom boli zachytené dve principiálne zásady — jednotná a štátna škola. V závere rokovania schválilo predstavenstvo ÚRO toto uznesenie: „Predstavenstvo souhlasí s tím, aby presidium učinilo vše potřebné k tomu, aby projednání základního školského zákona bylo co nejvíce urychleno a aby hlavní zásady vyřčené plenární schůzí ÚRO byly respektovány“. ⁴⁶⁾ Keď na druhý deň navštívili predsedu ÚRO A. Zápotockého B. Kujal a predstavitelia Pedagogickej fakulty Univerzity Karlovej a rokovali s ním o problémoch fakulty, nechal se predseda ÚRO podrobne informovať aj o prípravách akcií odborového zväzu na podporu základného školského zákona.⁴⁷⁾

Zvýšenú pozornosť uzákoneniu jednotnej a štátnej školy venovali v tomto období na rozličných rokovaniach orgánov ROH. Tak napr. 27. apríla sa uskutočnilo v Prahe 16 okresných všeodborových konferencií, na ktorých sa okolo 3000 volených delegátov zastupujúcich 400 000 členov ROH v Pražskom kraji v prijatých rezolúciách zavazovalo splniť dvojročný plán, zúčastňovať sa brigád na pomoc poľnohospodárstvu a uholnému priemyslu a súčasne žiadalo vytvorenie jednotnej školy.⁴⁸⁾ Na konferencii kultúrnych referentov ROH Bratislavského kraja, ktorá bola 18. mája 1947 v Bratislave, sa všetkých 126 prítomných vyslovilo za jednotnú štátnu školu.⁴⁹⁾ V priebehu mája sa uskutočnili v Bratislave, Žiline, Zvolene, Košiciach a Prešove krajské konferencie Zväzu zamestnancov školstva a osvetu, na ktorých sa delegáti takisto vyslovili pre jednotnú štátnu školu.⁵⁰⁾

Významným medzníkom v zápase ROH o školu bola prvá celoštátna konferencia Zväzu zamestnancov školstva a osvetu v dňoch 5.—7. júna 1947. Tento odborový zväz, jeden z najväčších v ROH, mal v tomto období 60 954 členov v Čechách a na Morave (91,6 % z celkového počtu pracovníkov) a 16 300 členov na Slovensku (82,3 % z celkového počtu pracovníkov).⁵¹⁾ Na konferencii sa zúčastnili viacerí hostia, z ktorých niektorí prehovorili — predseda ÚRO A. Zápotocký, minister J. Stránský, rektor Univerzity Karlovej B. Bydžovský, gen. Dr. J. Procházka za Ministerstvo národnej obrany, školský referent Zemského národného výboru V. Pavlásek, F. Jungmann za ústrednú kultúrnu komisiu ÚRO a niektorí ďalší. Správu o činnosti odborovej organizácie podali L. Koubek, K. Stráňai, B. Kujal a A. Šelder. Značnú časť rokovania konferencie venovali problémom jednotnej štátnej školy. Predseda zväzu L. Koubek kritizoval, že „řešení školské reformy se provádí s nevysvětlitelnými průtahy, které škodí klidné školní práci. Uznala-li s velikým sebezapřením odborová organizace názor vlády v porevoluční době, aby otázkou školské reformy nebyla ohrožena potřebná jednota a spolupráce v době výstavby hospodářství, je nyní toho názoru, že v otázce školské reformy jde nyní jen o úzké stranické prestižní jednání jedné složky Národní fronty a že odborová organizace k tomuto jednání nemůže klidně přihlížet...“. ⁵²⁾ Predseda ÚRO A. Zápotocký zdôraznil, že ROH kladie najväčší dôraz na problémy v oblasti materiálnej výroby, no to neznamená, že by podceňovalo význam kultúry a činnosť duševných pracovníkov. Poďakoval zväzu za vykonanú prácu a sľúbil podporu ROH v boji za štátnu jednotnú školu: ... „Mohu k tomu za naše odbory jen prohlásit, že naše jednotné Revoluční odborové hnutí za jednotnou státní školu stojí nekompromisně a pevně. Hájit neochvějně jednotnou státní školu nepovažu-

jeme za službu prokázanou jen našim učitelským, kulturním a osvětovým pracovníkům, ale za službu všem pracujícím, celému našemu národu. Budeme proto na splnění tohoto požadavku důsledně trvat.“⁵³⁾

V rezolúcii schválenej na konferencii sa hovorí: „Školští a osvětoví pracovníci žádají vládu a Ústavodárné národní shromáždění, aby základní školský zákon, uskutečňující státní jednotný lidově demokratický školský systém, byl schválen ještě v tomto školním roce, aby školská reforma mohla být postupně prováděna již od 1. září 1947. Neustálým odkládáním reformy československého školství se prodlužuje stav neklidu a nejistoty ve školské práci. Školští a osvětoví pracovníci se obracejí na Ústřední radu odborů a na celou odborářskou veřejnost se žádostí, aby podporovaly uskutečnění pokrokového požadavku, jímž je školská reforma, aby tak naše vláda mohla splnit dvouletý plán i na školském úseku.“⁵⁴⁾

Predseda novozvoleného Ústredného výboru Zväzu zamestnancov školstva a osvety sa bezprostredne po konferencii na zasadnutí 14. júna 1947 uznieslo požiadať predsedu ÚRO A. Zápotockého o zákrok u predsedu vlády K. Gottwalda a predsedu Ústavodarného národného zhromaždenia J. Davida v záujme urýchleného schválenia základného školského zákona.⁵⁵⁾ Predstavenstvo ÚRO schválilo už 20. júna 1947 uznesenie, v ktorom znovu kritizuje neustále prieťahy pri príprave základného školského zákona a žiada vládu a parlament, aby zákon bol predmetom rokovania na najbližšom zasadnutí Ústavodarného národného zhromaždenia.⁵⁶⁾ Obdobne plenárna schôdza ÚRO v dňoch 3.—4. júla 1947 prijala rezolúciu: „Problém státní jednotné školy dozrál ke svému řešení a nelze jej dále bez vážných škod pro národ odkládat. Revoluční odborové hnutí trvá proto na urychleném projednání základního školského zákona ještě v tomto roce.“⁵⁷⁾ V dňoch 7.—8. júla 1947 sa uskutočnila konferencia kultúrnych referentov krajských odborových rád a predsedov kultúrnych komisií, na ktorej osobitú pozornosť venovali príprave základného školského zákona.⁵⁸⁾

Po letných prázdninách zintenzívnilo ROH úsilie o urýchlené vydanie zákona o jednotnej a štátnej škole. Dňa 30. augusta 1947 intervenoval B. Kujal u generálneho tajomníka ÚRO E. Erbana o zákrok v predsedníctvu vlády, aby sa urýchlene zvolala ministerská komisia poverená prerokovať osnovu zákona, a 2. septembra 1947 schválilo predsedníctvo odborového zväzu novú rezolúciu, v ktorej znovu žiadalo o prerokovanie základného školského zákona ešte v priebehu roku 1947⁵⁹⁾ Keď sa na schôdzi užšieho predsedníctva odborového zväzu 3. októbra 1947 rokovalo o pripomienkach k programu zasadnutia ÚRO v dňoch 16.—17. októbra 1947, schválili požiadavku, aby do rezolúcie zo zasadnutia ÚRO bolo znovu vložené, že ROH trvá na tom, aby bol ešte v roku 1947 prerokovaný základný školský zákon.⁶⁰⁾ Plenárka ÚRO schválila uznesenie, aby zákon bol schválený v parlamante do konca roku 1947.⁶¹⁾ Toto uznesenie najvyššieho odborového orgánu veľmi kladne kvitovali v rezolúcii schválenej na zasadnutí Ústredného výboru Zväzu zamestnancov školstva a osvety v Bratislave v dňoch 24.—25. októbra 1947.⁶²⁾

Boli to nielen najvyššie orgány ROH a odborového zväzu, ale aj nižšie zložky, ako krajské odborové rady, krajské a okresné výbory odborového zväzu

i miestne skupiny, ktoré na svojich zasadnutiach v jesenných a zimných mesiacoch vyjadrovali nespokojnosť s prieťahmi pri príprave zákona o jednotnej a štátnej škole. Z viacerých rezolúcií, ktoré boli v tomto zmysle prijaté na zasadnutiach odborových orgánov a organizácií, by bolo možno uviesť napr. uznesenie krajského výboru ZZŠO v Pardubiciach, okresnej konferencie ZZŠO v Jaroměři, miestnych skupín v Banskej Bystrici, Bratislave-vidieku, Hlohovci, Jičine, Kráľovskom Chlmci, Martine, Michalovciach, Považskej Bystrici, Rimavskej Sobote, Rokycanoch, Veľkých Kapušanoch i rezolúcie krajských odborových rád v Ústí nad Labem a v Moste, plenárnej schôdze dôverníkov všetkých škôl pražského kraja, druhej konferencie kultúrnych referentov ROH pražských závodov i konferencie krajských predsedníčok a tajomníčok ROH.⁶³⁾

Tlak členov ROH, vyjadrený v mnohých rezolúciach, bol kombinovaný s nastoľovaním problému uzákonomenia jednotnej a štátnej školy zo strany ROH u príslušných vládnych činiteľov i v parlamente. Dňa 4. decembra 1947 prijal predseda vlády K. Gottwald delegáciu odborovej organizácie, ktorá — okrem iného — žiadala urýchlené prerokovanie základného školského zákona (v delegácii boli L. Koubek, J. Hucl, V. Koukol, A. Králík, B. Kujal, A. Pechouš, R. Skřeček a E. Vlasák).⁶⁴⁾ Predseda vlády vyhlásil, že prerokovanie zákona sa zdržalo tým, že Ministerstvo školstva a osvetu nezaujalo stanovisko k niektorým sporným otázkam osnovy.⁶⁵⁾ Reakcia ministerstva na túto poznámku bola príznačná; vydalo správu, v ktorej zdôraznilo, že rezortné stanovisko je vyjadrené samou osnovou.⁶⁶⁾ Po návšteve u predsedu vlády kritizoval L. Koubek pri rokovaní o návrhu štátneho rozpočtu na rok 1948 dňa 16. decembra 1947 na plenárnom zasadnutí Ústavodarného národného zhromaždenia neustále prieťahy s vydaním nového školského zákona.⁶⁷⁾

Boj pokrokových síl za jednotnú a štátnu školu bol od jesene 1947 spojený s celkovým zápasom vedeným komunistami za upevnenie a prehĺbenie ľudovej demokracie, proti rozvratníkom, sabotérom vládneho programu a proti buržoáznej reakcii. Ani v politicky vyostrenej situácii na prelome rokov 1947 a 1948, keď pravicové politické strany začali s poslednými prípravami na rozhodujúci zápas o uchopenie moci v štáte, nespúšťalo ROH zo zreteľa nutnosť uzákonomenia jednotnej štátnej školy. Predseda ÚRO A. Zápotocký v prejave na plenárke ÚRO dňa 23. januára 1948 vyhlásil, že „Ústřední rada odborů zaujala již na svých minulých konferencích zásadně kladné stanovisko k návrhu vydání školského zákona o jednotné škole. Stejně tak k osnově divadelního zákona a k celé řadě jiných kulturních požadavků. Stačí jen zdůraznit, že na vytyčených požadavcích trváme a budeme jejich důsledné splnění dále vymáhat.“⁶⁸⁾

Februárové víťazstvo pracujúcich pod vedením KSČ nad buržoáziou definitívne rozhodlo aj o výsledku boja o jednotnú a štátnu školu. Schválenie zákona o základnej úprave jednotného školstva 21. apríla 1948 znamenalo dôležité víťazstvo pokrokových síl nad politickou a kultúrnou reakciou. K tomuto víťazstvu významne prispel podiel, ktorý malo v zápase o charakter školy v Československu v rokoch 1945 — 1948 Revolučné odborové hnutie.

- ¹⁾ Národní osvobození, 16. mája 1945.
- ²⁾ Kojzar, J.: *Jednotná škola a Zdeněk Nejedlý*. Pedagogika 23 (1973), s. 161.
- ³⁾ Práce, 18. mája 1945.
- ⁴⁾ Práce, 12. júna 1945.
- ⁵⁾ Rudé právo, 15. júla 1945.
- ⁶⁾ *Sjednotené odbory pre výstavbu ľudovej demokracie*. Zpráva z prvého snemovania slovenských odborárov zo dňa 13. a 14. októbra 1945 v Turč. Sv. Martine. Bratislava 1945, s. 22.
- ⁷⁾ Všeodborový archív ÚRO (ďalej VOA ÚRO), fond Zväzu zamestnancov školstva a osvetu (ďalej ZZŠO), kart. 1, 1945.
- ⁸⁾ Práce, 13. novembra 1945.
- ⁹⁾ Obežník ÚRO — ÚV ZŠKS č. 45/45 D zo 17. decembra 1945, VOA ÚRO, fond ZZŠO, kart. 1, 1945.
- ¹⁰⁾ Národní osvobození, 21. júla 1945.
- ¹¹⁾ Národní osvobození, 27. júla 1945.
- ¹²⁾ Národní osvobození, 21. augusta 1945.
- ¹³⁾ Obežník Okresnej odborovej rady učiteľskej v Písku č. 8/45 z 8. septembra 1945, VOA ÚRO, fond ZZŠO, kart. 1, 1945.
- ¹⁴⁾ Národní osvobození, 2. októbra 1945.
- ¹⁵⁾ ÚRO (týždenník), 1, č. 9, 7. novembra 1945.
- ¹⁶⁾ Kujal, B.: *Svaz zaměstnanců školství a osvěty pod drobnohledem*. Školství a osvěta, 2/(1947), s. 105.
- ¹⁷⁾ Práce, 13. novembra 1945.
- ¹⁸⁾ *Jednotou odborů k socialismu*. Praha 1946, s. 108.
- ¹⁹⁾ VOA ÚRO, fond ZZŠO, kart. 2, 1946.
- ²⁰⁾ *Vznik Revolučního odborového hnutí*. Sborník dokumentů z let 1944—1946. Praha 1977, s. 199—200.
- ²¹⁾ Jednotná škola, 1 (1945—46), s. 293.
- ²²⁾ Národní osvobození, 24. apríla 1946.
- ²³⁾ *Bojem a prací k vítězství socialismu*. I. celostátní všeodborový sjezd ROH. Zápis z I. všeodborového sjezdu v Praze ve dnech 19.—22. dubna 1946. Praha 1946, s. 259.
- ²⁴⁾ Nová škola, (1945—46), č. 9—10.
- ²⁵⁾ Fleglová, J.: *Časopisy odborových svazů v období výstavby jednotného ROH*. Odbory a společnost 1978, č. 5, s. 50.
- ²⁶⁾ Štátny ústredný archív Praha, fond Ministerstva školstva, kart. 826, sign. 6352/46, list ÚRO č. j. V/1-45558/46 zo 16. apríla 1946, Prezídium MŠO č. j. 5737/46 z 24. apríla 1946.
- ²⁷⁾ Svobodné noviny, 26. júla 1946.
- ²⁸⁾ Školství a osvěta, 1 (1946), č. 8—9, s. 15.
- ²⁹⁾ Svobodné noviny, 1. septembra 1946.
- ³⁰⁾ VOA ÚRO, fond ZZŠO, kart. 2, 1946.
- ³¹⁾ Nová škola, 2 (1946—47), s. 31.
- ³²⁾ VOA ÚRO, fond ZZŠO, kart. 2, 1946.
- ³³⁾ Tvorba, 16 (1947), s. 927.
- ³⁴⁾ Školství a osvěta, 2 (1947), s. 4.
- ³⁵⁾ ÚRO (týždenník), 2, č. 51, 19. decembra 1946.
- ³⁶⁾ Školství a osvěta, 1 (1946) č. 10—11, s. 16, č. 12—13, s. 16; 2 (1947) s. 38, 64, 82, 103 a 104; Jednotná škola, 2 (1946-47), s. 267, 268 a 374, Národní osvobození, 11. januára

- 1947, Šafárikov kraj, 10, č. 9, 1. marca 1947, Hlas ľudu, Prešov, 3. č. 13, 30. marca 1947.
- ³⁷⁾ Nápor, 1, č. 2, 15. februára 1947.
- ³⁸⁾ Rudé právo, 21. februára 1947.
- ³⁹⁾ VOA ÚRO, fond ZZŠO, kart. 3, 1947.
- ⁴⁰⁾ Národní osvobození, 28. marca 1947.
- ⁴¹⁾ Chvála, F.: *Historie revolučních dnů*. Učitelské noviny Praha, 28, č. 23, 8. júna 1978.
- ⁴²⁾ Školství a osvěta, 2 (1947), s. 110.
- ⁴³⁾ Školství a osvěta, 2 (1947), s. 78.
- ⁴⁴⁾ Školství a osvěta, 2 (1947), s. 102.
- ⁴⁵⁾ VOA ÚRO, fond ÚRO — PL, kart. 3, inv. jedn. 11/5.
- ⁴⁶⁾ VOA ÚRO, fond ÚRO — Před, kart. 3, inv. jedn. 33.
- ⁴⁷⁾ Školství a osvěta, 2 (1947), s. 129.
- ⁴⁸⁾ Práce, 30. apríla 1947.
- ⁴⁹⁾ Lidová kultura, 3, č. 22, 4. júna 1947.
- ⁵⁰⁾ ÚRO (týždenník), 3, č. 23, 5. júna 1947.
- ⁵¹⁾ ÚRO (týždenník), 3, č. 24, 12. júna 1947.
- ⁵²⁾ VOA ÚRO, fond ZZŠO, kart. 3, 1947.
- ⁵³⁾ Zápotocký, A.: *Jednota odborů oporou bojů za socialisaci*. Praha 1951, s. 532.
- ⁵⁴⁾ VOA ÚRO, fond ZZŠO, kart. 3, 1947.
- ⁵⁵⁾ Školství a osvěta, 2 (1947), s. 150.
- ⁵⁶⁾ ÚRO (týždenník), 3, č. 26, 26. júna 1947.
- ⁵⁷⁾ VOA ÚRO, fond ÚRO — PL, kart. 3, inv. jedn. 12/4.
- ⁵⁸⁾ Práce, 9. júla 1947.
- ⁵⁹⁾ Školství a osvěta, 2 (1947), s. 176.
- ⁶⁰⁾ Školství a osvěta, 2 (1947), s. 204.
- ⁶¹⁾ VOA ÚRO, fond ÚRO — PL, kart. 4, inv. jedn. 13/4.
- ⁶²⁾ Školství a osvěta, 2 (1947), s. 225—226.
- ⁶³⁾ Školství a osvěta, 2 (1947), s. 240 a 256; 3 (1948), s. 24, 40 a 56; Práce, 11. novembra 1947; Národní osvobození, 12. decembra 1947 a 30. decembra 1947; Práce 17. januára 1948, ÚRO (týždenník), 4, č. 6, 5. februára 1948.
- ⁶⁴⁾ Tvorba, 16 (1947), s. 969.
- ⁶⁵⁾ Rudé právo, 16. decembra 1947.
- ⁶⁶⁾ Nová škola, 3 (1947—48), s. 15.
- ⁶⁷⁾ Rudé právo, 17. decembra 1947.
- ⁶⁸⁾ Zápotocký, *Jednota odborů oporou bojů za socialisaci*. Praha 1951, s. 449.

ЯРОСЛАВ ЧЕРВИНКА

Роль РПД (профсоюзов) в борьбе за единую и государственную школу в ЧСР в период 1945–1948 гг.

Надежным помощником Коммунистической партии Чехословакии в ее борьбе за мирный переход от народно-демократической революции к революции социалистической в период 1945–1948 гг. были некоторые организации трудящихся и прежде всего Революционное профсоюзное движение. Важную роль сыграли профсоюзы

в области демократизации школьной системы, в борьбе прогрессивных сил во главе с коммунистами за создание государственной, светской, бесплатной и социально справедливой единой школы.

В отличие от положения между двумя мировыми войнами, когда учителя в Чехословакии были организованы

в нескольких профсоюзах, в 1945 г. возникла единая профсоюзная организация учителей, школьных работников, преподавателей средних школ, профессоров ВУЗ и научных работников – «Союз работников школ и народного просвещения», вошедшая в состав Революционного профсоюзного движения.

Автор очерка, используя журналы и печать 1945–1948 гг., и архивные материалы Центра профсоюзов в Праге, исследует процесс развития деятельности профсоюзов в сфере борьбы против политической и культурной реакции за утверждение новой школы.

JAROSLAV ČERVINKA

The Role Played by the Revolutionary Trade Union Movement in the Struggle for a Unified State School in Czechoslovakia in the Years 1945–1948

Important helpers of the Communist Party of Czechoslovakia in its struggle for a peaceful transition from the national democratic revolution to the socialist revolution in the years 1945-1948 were some working people's organizations, mainly the Revolutionary Trade Union Movement. The trade unions played a significant part in the democratization of the education system, in the struggle of the progressive forces headed by the Communists for the construction of a state, lay, free, and socially just all-in school.

Unlike the situation existing in the period between the two World Wars, when teachers in Czechoslovakia were split up

into a number of trade union centres, the year 1945 saw the emergence of a single trade union organization of educationists, teachers of all grades including university professors and researchers — the Union of Employees in Education and Science — which came into being as an organic part of the Revolutionary Trade Union Movement.

The Author of the study, using the periodicals and newspapers of the 1945-1948 period and materials from the archives of the Central Council of Trade Unions in Prague, traces the development of the trade union activities in the struggle with the political and cultural reaction for a new school.